

Agro-ecologie: verandering van onder uit

Kunnen we met een landbouw gebaseerd op agro-ecologische principes wel de hele wereld voeden? Het was maar een van de vragen die BioForum Vlaanderen, Bond Beter Leefmilieu, Velt, Vredeseilanden en Wervel zich stelden op hun gezamenlijk congres over agro-ecologie, dat op 17 december 2013 plaatsvond.

Na een voorwoord van Kurt Sannen, voorzitter van BioForum Vlaanderen, zette professor Pablo Tittonell meteen de toon. Tittonell, die verbonden is aan de universiteit van Wageningen, begon zijn presentatie met enkele ontnuchterende cijfers.

Ontnuchterende cijfers

Er wordt vandaag genoeg voedsel geproduceerd om iedereen te kunnen voeden, maar toch lijdt één op de acht mensen (870 miljoen) honger. Daartegenover staat een nog grotere groep mensen (1,3 miljard) met obesitas. Een kwart van alle landbouwgrond wereldwijd is gedegradeerd en landbouw draagt in belangrijke mate -meer dan transport-, bij aan de opwarming van de aarde. Een groot deel van het geproduceerde voedsel wordt nooit opgegeten: in India alleen gaat jaarlijks 21 miljoen ton tarwe verloren als gevolg van inadequate opslag en distributie, zowat 18 keer de jaarlijkse Nederlandse tarweopbrengst. De Groene Revolutie heeft dan wel voor een verdubbeling van de opbrengst gezorgd, maar ook stikstof- en fosfaatbemesting zijn nog meer toegenomen, net als het waterverbruik. Dat leidt tot meer CO₂ in de lucht en heeft zo een directe invloed op het klimaat. Tot slot zijn de gangbare landbouwmethodes voor heel wat boeren in het Zuiden onbetaalbaar, waardoor de kloof tussen de continenten alsmaar groter wordt. Studies wijzen uit dat het verschil in opbrengst tussen gangbaar en bio ongeveer 20% bedraagt. Anders gezegd: waar een bioboer vier zakken maïs oogst, oogst een gangbare boer 1 zak meer, maar daarvoor moet hij erg veel inputs als pesticiden en kunstmest toevoegen. In ontwikkelingslanden is het verschil tussen bio en gangbaar slechts 10%.

Tijd voor een andere landbouw

Volgens Tittonell wordt het dus tijd voor een andere landbouw: een landbouw die de natuur als leerschool ziet en gebruik maakt van de aanwezige biodiversiteit en van de lokale kennis. Hij pleit bovendien sterk voor een landbouw die voedsel produceert daar waar het voedsel nodig is. "Als er honger heerst in Malawi moeten we niet voedsel naar Malawi brengen, maar zorgen dat Malawi zelf voldoende produceert."

Meer onderzoek nodig

Er is meer onderzoek nodig dat vertrekt vanuit een agro-ecologische visie, maar vooralsnog blijft dat beperkt. De kloof tussen de onderzoeksbudgetten voor gangbare landbouw en biolandbouw bedraagt zo'n 90 à 95 procent. In Nederland bijvoorbeeld besteedde de overheid de afgelopen tien jaar 10% van het budget voor landbouwonderzoek aan biologische landbouw. En privépartners zijn niet geneigd te investeren in onderzoek naar agro-ecologie, net omdat er gestreefd wordt naar zo weinig mogelijk inputs: bedrijven kunnen er weinig aan verdienen.

Tittonell is nochtans overtuigd dat onderzoek naar agro-ecologische landbouwtechnieken veel mooie resultaten zou kunnen opleveren en illustreert dat met een voorbeeld. Een landbouwsysteem in Afrika levert een netto-opbrengst van 1 à 2 ton/ha per jaar op, terwijl de vegetatie in de Savanne jaarlijks 10 tot 20 ton/ha opbrengt. Is het dan zo vergezocht om landbouwsystemen te ontwerpen die de natuur nabootsen en dat te combineren met lokale kennis? Hij pleit voor landbouwsystemen die de natuur nabootsen met organische bodembedekking, functionele biodiversiteit en een actief bodemleven. Gedegradeerde bodems moet nieuw leven worden ingeblazen door koolstof in te brengen en reliëf te creëren waardoor de biodiversiteit gestimuleerd wordt. En dit alles met hulp van lokale kennis. Op kleine, lokale schaal bestaan er al heel wat van zulke duurzame landbouwsystemen; ze moeten worden opgewaardeerd zodat ze ook steden op een ecologische manier kunnen voeden.

In de praktijk

Dat een duurzame landbouw evenveel kan opbrengen als de gangbare landbouw, bewees de volgende spreker. Kees Steendijk, een Nederlandse bioboer, slaagt erin om met 40 kilogram zaaizaad een graanopbrengst van negen ton te realiseren. Dat is even hoog als de opbrengsten van zijn gangbare collega's en dat met een minimale impact op bodem en omgeving.

Hij pakt de graanteelt dan ook helemaal anders aan. In plaats van mechanische of pneumatische graanzaaimachines te gebruiken – volgens Steendijk volkomen ongeschikt voor de graanteelt – werkt hij met een precisiezaaimachine. Dat is dezelfde machine als waarmee hij bieten, uien en maïs zaait. Dat zorgt voor een uniforme opkomst in rijen met een tussenafstand van 25 centimeter.

Op die manier krijgen graanplanten (64 planten/m²) meer licht en ruimte en gaan ze elkaar minder beconcurreren. Heel anders is dat op een gangbaar graanperceel, waar de eerste gewassen soms al in mei afsterven door een gebrek aan licht en voeding. De graangewassen van Steendijk kunnen de nutriënten beter benutten en kennen bijgevolg een maximale ontwikkeling, inclusief de wortels in de bodem. Dit resulteert in tien in plaats van zes stengels per plant, een uitgebreider wortelstelsel, stevigere graanplanten die geen halmverkorting nodig hebben en veel minder ziektedruk in het gewas.

Bovendien komen aan die tien stengels evenveel graanaren, terwijl in de gangbare graanteelt de laatst gevormde graanstengels opnieuw afsterven door een gebrek aan nutriënten en licht, of door ziekten zoals meeldauw. Steendijk selecteert zijn zaaizaad zelf en gebruikt alleen grove en uniforme zaden met een optimale kiemkracht. Ondiep zaaien in plaats van de graanzaden 4 cm diep in de grond te steken, zet de planten op voorsprong. Natuurlijke vijanden trekt hij aan met bloemenrijke akkerranden.

Op zijn aardappelvelden experimenteert hij met groenbemesters als luzerne en klaver. Die aardappelen blijken het minstens even goed te doen als de aardappelen die dierlijke mest toegediend kregen. Ook proeven met spinazie, dat veel stikstof nodig heeft, leverden hoopvolle resultaten op.

Hier en daar krijgt Steendijk wat navolging, maar volgens hem luisteren de meeste boeren nog te veel naar de gevestigde instituten en wetenschappers. Ook zaadfirma's zijn niet gebaat bij een lagere zaadverkoop. Wie toch geïnteresseerd is in de aanpak van Steendijk, moet weten dat zijn systeem niet zomaar te kopiëren valt. Het vergt flink wat kennis en ervaring.

Verandering bij de basis

Na de lezing van Kees Steendijk volgde een debat tussen professor Marjolein Visser (ULB), professor Dirk Reheul (UGent), Dirk Holemans van Groen en professor Pablo Tiftonell (Universiteit Wageningen). Ze bleken het allemaal eens te zijn over de nood aan verandering en koppelden daar meteen aan dat die voor een groot deel van de boeren zelf zal moeten komen.

Volgens Dirk Reheul is de intensieve landbouw in de eerste plaats een systeem van de wetenschap, de overheid en de industrie, dat door de boeren wordt gevolgd. Agro-ecologie begint daarentegen bij de landbouwers, maar wordt voorlopig niet van bovenaf gesteund. Reheul vindt dan ook dat de wetenschap zich moet aanpassen. Momenteel zijn kennisinstellingen vooral gespecialiseerd in een bepaald facet, maar agro-ecologisch onderzoek kan enkel slagen als het gebeurt in samenwerking met de boeren. Hij geeft aan dat nieuwe kennis nu al in bestaande vakken wordt geïntegreerd binnen de UGent. Marjolein Visser vindt dat de link met de praktijk helemaal weg is. Wetenschappers komen hun laboratorium niet meer uit of beperken zich tot computeranalyses. Dat komt vooral omdat wetenschappelijke tijdschriften vooralsnog weinig geïnteresseerd zijn in agro-ecologie, aldus Tiftonell. Daardoor worden er ook weinig financiële middelen vrijgemaakt voor dit soort onderzoek. Dirk Holemans pleit voor openbare onderzoeksinstituten die minder afhankelijk zijn van de bedrijfswereld.

Dat er eveneens nood is aan een mentaliteitswijziging, beaamt iedereen. In Wallonië is die omschakeling al bezig, volgens Marjolein Visser, en begint ze inderdaad bij de basis. Voor de boeren biedt de biologische landbouw heel wat voordelen: ze zijn minder afhankelijk van leveranciers en afnemers en hebben meer mogelijkheden om de prijs mee te bepalen. Ze winnen dus heel wat van hun autonomie terug. Holemans ziet vooral heil in de verschillende burgerinitiatieven rond korte keten en voeding en verwacht dat die op korte termijn voor een momentum zullen zorgen. Steeds meer mensen in steden vragen om gezond voedsel. Breng die in contact met het platteland en er ontstaat een grote sociale beweging die het beleid wakker kan schudden.

Beleidsvoorstellen

Het congres leidde tot een aantal beleidsvoorstellen, die Leen Laenens, voorzitter van Velt, tegen het einde van de dag formuleerde. Zo pleiten de middenveldorganisaties voor een leerplatform dat boeren verbindt met wetenschappers en burgers. Daarnaast is er nood aan een leerstoel agro-ecologie. Die twee samen zorgen ervoor dat de top en basis elkaar ontmoeten.

Ten tweede zou het plattelandsbeleid innovaties moeten ondersteunen in plaats van verhinderen. Dat kan door er bijvoorbeeld voor te zorgen dat boeren die aan boslandbouw doen geen inkomenssteun verliezen of door de criteria voor steun bij het Vlaams landbouwinvesteringsfonds (VLIF) aan te passen. Instrumenten als het EIP (Europees Innovatiepartnerschap 'Productieve en duurzame Landbouw') zijn alvast een stap in de goede richting.

Tot slot was er ook een vraag naar één bodeminstituut dat alle invalshoeken zou bundelen. Dat moet voor een meer gestructureerde kennis rond bodem zorgen. In plaats van te vertrekken vanuit een mestbeleid zouden we beter een bodembeleid kunnen ontwikkelen en van daaruit een mestbeleid formuleren.

Politiek aan het woord

Het laatste woord was voor Joris Relaes, kabinetschef landbouw van Vlaams minister-president Kris Peeters. Hij is het er mee eens dat de problematiek rond agro-ecologie de landbouw overstijgt. Omdat er een holistische kijk nodig is, is transitie een traag proces. Toch neemt de Vlaamse overheid volgens hem al initiatieven, zonder er uitdrukkelijk het etiket agro-ecologie op te kleven. Zo is boslandbouw opgenomen in het nieuwe PDPO (de Vlaamse invulling van het Europese landbouwbeleid inzake plattelandontwikkeling). Daarnaast verscheen er recent nog een focusrapport van de Vlaamse landbouwadministratie over agro-ecologie.

Relaes ziet vooral mogelijkheden in het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) van de EU, al gaat er te veel aandacht naar de eerste pijler, de marktordering.

Hij gelooft meer in de tweede pijler, de plattelandontwikkeling, en engageert zich om middelen van de eerste naar de tweede pijler te verschuiven. In die tweede pijler zit bijvoorbeeld het EIP (European innovation partnerships), waarbij onderzoekers worden aangemoedigd om maximaal samen te werken met de landbouwers. Pijler 2 laat ook innovatieve investeringen toe. Daarnaast kan het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) nog verbeteren en wil zijn kabinet ook meer inzetten op samenwerkingsverbanden tussen landbouwers en afnemers. Agro-ecologie gaat niet alleen over technische innovaties, maar ook socio-economische. Vandaar ook dat de minister inzet op quick wins in de korte keten, het biogrondfonds, en andere. Relaes sloot af met een mooie quote: "We overschatten vaak wat je in één jaar kan doen, maar tegelijkertijd onderschatten we wat er op tien jaar mogelijk is."

Naar aanleiding van dit congres bracht BioForum Vlaanderen een publicatie uit. 'Het echte werk: boeren vertellen zelf hoe agro-ecologische landbouw werkt' kan je lezen via <http://issuu.com/biomijnnaatuur>

Meer info? Contacteer BioForum Vlaanderen vzw – T 03/286.92.78 – E info@bioforumvl.be